

УДК 378.015.31:17.022.1:378.6:61-057.875

DOI: [10.35619/pse.vi5.146](https://doi.org/10.35619/pse.vi5.146)

Анатолій ВИХРУЩ

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови Тернопільського національного
медичного університету імені І. Я. Горбачевського,
м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-4177-4614
e-mail: anatolwychruszcz@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА АСПІРАНТІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Анотація. Сучасна педагогічна наука стоїть перед необхідністю якісного оновлення в умовах глобальних викликів, демографічної кризи, переходу до інформаційного суспільства та масового використання штучного інтелекту. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють майбутні вчені-педагоги, які сьогодні навчаються в аспірантурі, тому формування їхньої методологічної культури стає першочерговим завданням.

У статті розкрито теоретико-практичні аспекти методологічної культури аспірантів, узагальнено результати останніх досліджень та запропоновано авторську програму вивчення основ методології в університетах. У роботі проводиться аналіз спадщини академіка С. Гончаренка як засновника сучасної вітчизняної педагогічної методології, а також досліджується внесок таких учених, як О. Сухомлинська, В. Кушнір, М. Сокол та інших у розвиток понятійно-термінологічного апарату педагогіки.

Порівняльний аналіз вітчизняного та європейського досвіду (на прикладі Польщі) засвідчує, що методологічні питання посідають одне з чільних місць у педагогічній науці. У статті пропонується авторська система ключових напрямів розвитку методології педагогіки, що включає одинадцять актуальних проблемних блоків – від розвитку педагогічної лексикографії до основ компаративістики та прогностичної оцінки розвитку освітніх систем.

Особливу увагу приділено коректному використанню штучного інтелекту як інструменту наукового пошуку. На прикладі порівняння результатів роботи Chat GPT з авторською системою напрямів дослідження демонструються можливості та обмеження штучного інтелекту у методологічних пошуках.

Стаття містить практично орієнтовані пропозиції щодо вдосконалення підготовки аспірантів, зокрема через апробацію методологічних ідей у роботі з практиками, що забезпечить перехід від хаотичного застосування методів до системної дослідницької діяльності.

Ключові слова: методологія, методологічна культура, аспірант, педагогічна наука, понятійно-термінологічний апарат, штучний інтелект, педагогічна лексикографія.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна наука поступово наближається до переходу на якісно вищий рівень. Цьому сприяють глобальні виклики, демографічна криза, перехід до інформаційного суспільства, масове використання штучного інтелекту. За цих умов необхідні зміни в освіті. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють вчителі та викладачі, які сьогодні

навчаються в аспірантурі. Розуміння теоретичних основ, закономірностей розвитку особистості та освітніх систем сприятиме вирішенню завдань у час війни і відбудови.

Мета статті – розкрити теоретико-практичні аспекти методологічної культури аспірантів; узагальнити результати досліджень; запропонувати авторську програму вивчення основ методології в університетах.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Ми неодноразово підкреслювали думку, що С. Гончаренка (1928 – 2013 рр.) можна назвати засновником сучасної методології української педагогіки. Зауважимо, що в докторській дисертації вченого (1989 р.) використано поняття «методологічні і теоретичні основи». У 2028 р. Україна вшанує столітній ювілей академіка. Кращою формою пошанування педагога будуть не лише спогади, але й продовження творчого пошуку. Серед його численних праць – «Український педагогічний словник» (1997 р.), який став початком нового етапу в педагогічній лексикографії [5]. Підкреслимо, що ця наука лише проходить період становлення. У 2022 р. в журналі «Соціальна робота та соціальна освіта» О. Сухомлинська опублікувала статтю «Понятійно-термінологічна система педагогічної науки як предмет наукових досліджень». Авторка виокремила три найважливіші аспекти: 1) розвиненість і довершеність будь-якої науки визначається наявністю власної категоріальної та понятійно-термінологічної системи. Це повною мірою стосується й педагогічної науки та історії педагогіки як її складової, яка починаючи з часу виділення в окрему галузь (кінець XVII ст.) виробила й закріпила досить розгалужену терміносистему і нині демонструє потужну тенденцію до свого розвитку [14, с. 6]; 2) недостатня увага до термінології; «на часі історіографічні та аналітичні праці, присвячені сучасному стану термінологіки та складанню відповідної довідкової літератури, яка б сприяла упорядкуванню і систематизації термінів. О. Сухомлинська виділила власне українські або ж надала відповідного змісту загальноживаним традиційним термінам, відображаючи їхнє розширення понять і значень» [14, с. 15]; 3) учена узагальнила результати досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців (кандидатська дисертація В. Авраменко «Розвиток навчальної термінологічної лексики у процесі розбудови української системи освіти (кінець XIX – початок 1930-х рр. XX століття» (2003); докторська дисертація М. Сокол «Система педагогічних понять в історії розвитку педагогічної науки (XIX–XX ст.)» (2018 р.); статті О. Вишневського, М. Галіва. Окрім словника С. Гончаренка, «Педагогічний словник» за загальною редакцією академіка НАПН України М. Ярмаченка (2001р.) і «Енциклопедія освіти», підготовлена у 2008 році під загальною редакцією В. Г. Кременя. Щодо словника С. Гончаренка зауважено, що це перша і найбільш відома праця.

Слова поваги потрібно висловити на адресу наукових співробітників Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені

В. О. Сухомлинського, які на пошану пам'яті Семена Устимовича Гончаренка підготували не просто бібліографічний покажчик, а провели важливу аналітичну роботу. Лише люди з великим серцем і розумом могли започаткувати в 2001 р. три унікальні серії: «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України», «Ювіляри НАПН України». Упорядники двадцять першого випуску (Стельмах Н., Айвазова Л.) зібрали та узагальнили інформацію про 55 років наукової діяльності С. Гончаренка. Педагог написав понад 500 праць, «успішно досліджував методологічні проблеми педагогіки, формування методологічної культури педагога. На особливу увагу заслуговує його діяльність, що стосується виховання висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Під його керівництвом захищено 31 докторську і 55 кандидатських дисертацій, створено кілька наукових шкіл: з проблем гуманізації і фундаменталізації освіти, інтегративного підходу до формування в молоді сучасної наукової картини світу» [13, с. 7]. Академік Н. Нічкало вдало назвала свою статтю «Творча спадщина Вченого – народний скарб» і підкреслила важливу грань роботи щодо створення педагогічного наукознавства, вдосконалення поняттєво-термінологічного апарату, пошуку законів, закономірностей, принципів і правил педагогіки, а підсумовуючи, зробила важливе узагальнення: «С. У. Гончаренко – взірць ученого-енциклопедиста, методолога, людини дивовижно глибокої і тонкої, невтомного трудівника на ниві педагогічної науки, для якого головне – самотворення і самозростання, самовдосконалення, «сила творчості – сила перетворення, самоперетворення» (за М. Боришевським). Ця потужна духовно-інтелектуальна сила рухала Семеном Устимовичем на всіх етапах його науково-педагогічної діяльності. Вона дарувала десяткам-сотням і молодих, і зрілих науковців радість педагогічної творчості, поступ до самопізнання й самоактивності, самотворення, що унеможливорює нікчемне «ніщо», в якому панує «мерзенність спустошення» (О. Потебня)» [10, с. 14 – 15].

Зауважимо, що в бібліографічному покажчику остання публікація С. Гончаренка як редактора за номером 663 має назву «Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти», а в рік смерті, наче передаючи естафету, він рецензував підручник «Методологія науково-педагогічних досліджень» (С. Сисоєва, Т. Кристопчук, 2013). Всі вищеназвані думки видатних українських вчених мають методологічну спрямованість. Серед публікацій останніх років виокремимо оригінальні дослідження І. Козубцова [6; 7], В. Кушніра [8], Л. Нічугівської [11], Н. Тверезовської та В. Сидоренка [13]. На нашу думку, праці В. Кушніра, який захистив докторську дисертацію «Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи» у 2003 р. мають особливу значущість. У контексті теми статті відзначимо докторську дисертацію Ю. Козловського «Теоретико-методологічні основи моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу» (2013 р.).

Вдалим є задум щодо структури термінологічного словника, опублікованого в м. Ужгород [14].

Підкреслимо важливість праць, присвячених окремим спеціальностям. Прикладом може служити новаторська праця «Педагогіка вищої медичної освіти» [9].

Щоб зрозуміти певні особливості вітчизняної методології звернемо увагу на зарубіжний досвід. У 2019 р. Кс. Е. Валевандер (Edward Walewander) опублікував статтю, присвячену питанням педагогічної біографістики. У бібліографії нашу увагу привернули три праці. Це книга в трьох томах, присвячена біографіям видатних польських вчених з оцінкою їх досягнень. Автор І. Ходиніцкі (I. Chodyncki) опублікував її у Львові в 1833 р. В наші дні книга доступна в електронному вигляді. В 1850 р. В. Вуйціцкі (W. Wójcicki) опублікував книгу присвячену видатним людям різних професій (перший том – 1850 р., другий – 1851 р.). М. Берсох (M. Bersohn) підготував до друку біографічний словник вчених євреїв, які проживали в Польщі. Книга опублікована в 1905 р. Ця традиція продовжується й в наші дні. Автор статті звертає увагу на системну роботу окремих освітніх закладів. Працівники кафедри біографістики (гарний приклад для наших закладів вищої освіти) Католицького університету в Любліні з 2016 р. друкують щорічник «Педагогічна біографістика» (Biografistyka Pedagogiczna), з успіхом функціонує також фундація « Biografii Codziennosci», зосереджена на найголовніших творчих досягненнях сучасників [17].

Мажена Яроцка (Marzena Jarocka) підготувала перелік методологічних досліджень, які доступні в педагогічній бібліотеці Торуня (2010 – 2019). Авторка називає 22 книги. Зауважимо важливу особливість. Польські дослідники акцентували увагу на біографічні аспекти в педагогіці, історичні особливості, якісні показники, методи досліджень, рекомендації для написання магістерських робіт у яких, зауважимо, розділ з методології, має, як правило, п'ять параграфів і є обов'язковим. Особливо нас зацікавив словник методологічних термінів (Leksykon terminów metodologicznych : nauki pedagogiczne i pokrewne / Marta GuziukTkacz, Alicja Joanna Siegień-Matyjewicz. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie Żak Jacek Śnieciński, 2012). Не меншу зацікавленість викликають двадцять статей на цю тему. Їх зміст здебільшого повторює назви книг. Є цікаві думки щодо методології спеціальної педагогіки, використання герменевтики, феноменології [18]. У переліку книг, що пропонує відома польська інтернет-книгарня PWN (Польське Видавництво Наукове) можна трактувати сотні пропозицій від методології педагогіки до холистичної методології наук.

Виклад основного матеріалу дослідження. На перший погляд, аналіз проблеми методологічної культури аспірантів не потребує додаткового обґрунтування. Більше того може виникнути питання про доречність і важливість методології в житті особистості. Спробуємо заперечити ці

припущення. У народній культурі різних країн популярний вислів «Не маю зеленого поняття». Звичайно, цікавим є вибір кольору, але зауважте, що не випадково згадується саме «поняття» для того, щоб підкреслити низький рівень знань. На рівні гіпотези можна стверджувати, що наближення до вершини методології є процес усього наукового життя вченого. Це добре видно на прикладі С. Гончаренка, який починав наукові пошуки з методики вивчення фізики, а завершував дослідженням закономірностей в педагогіці. На рівні досвіду, інтуїції можна виокремити головні питання актуальні для методології педагогіки: 1) система базових понять, педагогічна лексикографія; 2) закономірності розвитку людини, педагогічна персонологія; 3) засади успішного виховання; 4) моделювання процесу навчання й учіння; 5) інформаційна культура особистості; 6) педагогіка творчості; 7) закономірності наукового пошуку; 8) розвиток освітніх систем; 9) основи компаративістики; 10) історія педагогіки: минуле для майбутнього; 11) прогностична оцінка розвитку особистості й освітніх систем.

Предметом подальшого розгляду є результат взаємодії зі штучним інтелектом у форматі умовного змагання. Ми попросили чат GPT дібрати 11 тем для монографії «Методологія педагогіки». Ось результат:

1. Вступ. Місце методології в педагогічній науці.
2. Наука як фактор розвитку педагогічної думки.
3. Історія становлення методології педагогіки.
4. Методологічні підходи в педагогічних дослідженнях.
5. Структура та рівні методологічного знання у педагогіці.
6. Методи педагогічного дослідження: класифікація та застосування.
7. Принципи і закони педагогічного пізнання.
8. Технологія проведення педагогічного експерименту.
9. Етичні стандарти і ціннісні орієнтації педагогічних досліджень.
10. Інноваційні тенденції у методології сучасної педагогіки.
11. Узагальнення результатів і сучасні виклики методології педагогіки.

Подякувавши чату за роботу, написав, що може відпочити. Відповідь не забарилася «Дякую за турботу! Звертайтеся, якщо знову буду потрібен. Гарного вам дня! ☺». Оці традиційні «смайлики» від штучного інтелекту доволі красномовні.

Спробуємо порівняти думку людини і комп'ютера. Наші пропозиції більш структуровані, очевидною є важливість переходу від понять, що є завданням методології до виховання, навчання, наукового пошуку, прогностичної оцінки. Співпадають думки щодо ретроспективної оцінки, наукової діяльності, творчості (штучний інтелект назвав це спорідненим поняттям «інноваційні тенденції»). Доречними є три поради, які ми не врахували. Маємо на увазі вивчення впливу науки на педагогічну думку (складне, але перспективне завдання), структуру та рівні методологічного знання в педагогіці, етичні стандарти. Такий підхід може

служити прикладом коректного використання штучного інтелекту. Герман Гессе, побачивши такі можливості штучного інтелекту, знайшов би нові ідеї для своєї знаменитої великої гри.

Ми неодноразово підкреслювали, що система базових понять повинна розглядатися в першу чергу. Під час лекцій для вчителів було названо кілька важливих особливостей. По-перше, коли пропонувалося авторське визначення поняття «людина» – жива істота здатна до розвитку і самопізнання, нерідко можна було почути дивне для педагогічної аудиторії запитання: «Невже кожна дитина здатна до розвитку?». Можна лише співчувати дітям, яких навчає вчитель, що має сумнів щодо їх розвитку. По-друге, вчителі пропонують десятки визначень поняття «виховання». Переважає «формування» й «вплив». Коментарі зайві. Ми розглядаємо виховання як спільну діяльність спрямовану на розвиток людини. Саме тому методологічні ідеї повинні проходити апробацію в роботі з практиками. В одній з публікацій ми доводили необхідність «зосередити увагу на розробці методики впровадження концепції інтегрального мислення в освітній процес, що сприятиме переосмисленню цінності знання в умовах XXI століття. Доцільним видається і дослідження наукової спадщини учених, які використовували літературні, мистецькі твори як змістову основу обґрунтування науково-педагогічних ідей, теорій тощо. Діяльність наукових шкіл, державне управління освітнім процесом, ретроспективні закономірності розвитку методів навчання, дидактична культура особистості, ці теми не втрачають актуальності» [2]. Можна стверджувати, що теоретичні й практичні аспекти методологічної культури викладачів, вчителів, аспірантів, студентів займатимуть одне з чільних місць у педагогічній науці.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Для пошуків перспективних напрямків досліджень доцільно порівнювати вітчизняний та європейський досвід. На прикладі досягнень Польщі, щодо зазначеного питання можна зробити висновок, що питання методології починають займати одне з чільних місць в освіті. Як приклад, можна використати перелік книг, які пропонує вищезгадана популярна інтернет-книгарня PWN. Додаймо до цього спеціальні випуски журналів, форуми, конференції. Це питання має не лише теоретичну, але й практичну значущість. Якщо не використовувати загальних, методологічних засад у практичній діяльності, то пануватиме хаотичне використання методів, ідей, популярність яких буде швидко зростати й так само швидко замінюватися на новіші, що власне не є кращим від попередніх. Необхідно враховувати той факт, що методологічна культура аспірантів має передбачати дослідницьку і викладацьку діяльність, врахування індивідуальних особливостей, моделювання творчих досягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихрущ А. В. Методологічна культура здобувачів у закладах вищої освіти. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2025. № 4. С. 17–30.
2. Вихрущ А., Христенко О., Данік Н. (2023). Знання в системі цінностей: минуле і майбутнє. *Науково-педагогічні студії*. 2023. С. 26–39.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне : Волинські обереги. 2012. 189 с.
4. Гончаренко С. У. Український енциклопедичний педагогічний словник». Видання друге, доповнене й розширене. Рівне : Волинські обереги. 2011. 552 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 373 с.
6. Козубцов І. Методологічна культура як особливий показник індивідуальної якості підготовки докторів філософії в ад'юнктурі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734710/1/Козубцов.pdf>.
7. Козубцов І. М. Методологія наукових досліджень: Конспект лекцій з навчальної дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Комп'ютерні науки» галузі знань 12 Інформаційні технології спеціальності 122 Комп'ютерні науки денної та заочної форм навчання / уклад. І.М. Козубцов. Луцьк: ЛНТУ. 2022. 242 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734685/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%20%D0%9C%D0%9D%D0%94.pdf.
8. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи [Текст] : автореферат дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 - теорія та методика професійної освіти. Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України (Київ). Київ: ППІПО АПН України. 2003. 39 с.
9. Максименко С. Д., Філоненко М. М. Педагогіка вищої медичної освіти: підручник. Київ: «Центр учбової літератури». 2014. 288 с.
10. Нічкало Н. Г. Творча спадщина Вченого – народний скарб. В кн. Семен Устимович Гончаренко : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ: Нілан-ЛТД, 2013. С. 10–15.
11. Нічуговська Л. Розвиток методологічної компетентності в умовах університетського середовища. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2024. 2. 38-43. URL: <https://new.ejournal.cdu.edu.ua/pedagogics/article/view/>.
12. Рекомендації для експертів Національного агентства стосовно акредитації освітніх програм третього рівня вищої освіти (2020): додаток до «Методичних рекомендацій для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми». URL: <https://naga.gov.ua/uploads/2020/02/> (дата звернення: 2.09.2025).
13. Семен Устимович Гончаренко : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Стельмах Н. А., Айвазова Л. М. ; наук. ред. Заліток Л. М. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. Київ : Нілан-ЛТД, 2013. 195 с. (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 21). На пошану пам'яті Семена Устимовича Гончаренка. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/index_12_6.pdf. (дата звернення: 2.09.2025).
14. Сухомлинська О. В. Понятійно-термінологічна система педагогічної науки як предмет наукових досліджень. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. №1 (8). С. 5–17.
15. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. (2023). Методологія педагогічного дослідження. Київ: Центр учбової літератури. 440 с.

16. Термінологічний словник з курсу «Педагогіка»: Навчально-методичний посібник. Упорядники В.І. Староста, В.О. Штефуца, Г.М. Шикітка; за ред. В.І. Старости. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. 144 с.
17. Ks. Walewander E. Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz. Przegląd Historyczno-Oświatowy. 2019. Nr 1-2. S. 247-256.
18. Metodologia badań pedagogicznych wybór publikacji za lata 2010-2019 dostępnych w Bibliotece Pedagogicznej im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu. Opracowanie Marzena Jarocka. URL: <https://www.bptorun.edu.pl/art/files/512>. (дата звернення: 22.08.2025).

REFERENCES

1. Vykhreshch A.V. Metodolohichna kultura здобувачів у закладах вищої освіти [Methodological Culture of Doctoral Students in Higher Education Institutions]. *Pedahohichna nauka i osvita XXI stolittia*, No 4(2025). S. 17 – 30. [in Ukrainian].
2. Vykhreshch A., Khrystenko O., Danik N. (2023). Znannia v systemi tsinnosti: mynule i maibutnie [Knowledge in the System of Values: Past and Future]. *Naukovo-pedahohichni studii*. S. 26–39. [in Ukrainian].
3. Honcharenko S. U. Pedahohichni zakony, zakhonomirnosti, pryntsyipy. Suchasne tлумachennia [Pedagogical Laws, Patterns, and Principles. A Modern Interpretation]. Rivne : Volynski oberehy. 2012. 189 s. [in Ukrainian].
4. Honcharenko S.U. Ukrainskyi entsyklopedychnyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Encyclopedic Pedagogical Dictionary]. Vydannia druhe, dopovnene y rozshyrene. Rivne : Volynski oberehy. 2011. 552 s. [in Ukrainian].
5. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk» [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid. 1997. 373 s. [in Ukrainian].
6. Kozubtsov I. Metodolohichna kultura yak osoblyvyi pokaznyk indyvidualnoi yakosti pidhotovky doktoriv filosofii v adiunkturi [Methodological Culture as a Special Indicator of Individual Quality in the Training of PhD Candidates in Adjuncture]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/73710/1/Козубцов.pdf>. (data zvernennia 2.09.2025). [in Ukrainian].
7. Kozubtsov I.M. Metodolohiia naukovykh doslidzhen: Konspekt leksii z navchalnoi dystsypliny dlia здобувачів другого (магіstersкого) рівня вищої освіти освітньої програми «Комп'ютерні науки» haluzi znan 12 Informatsiini tekhnolohii spetsialnosti 122 Комп'ютерні науки денної та заочної форм навчання [Methodology of Scientific Research: Lecture Notes for the Educational Discipline for Master's Degree Students in the Educational Program «Computer Sciences», Field of Knowledge 12 «Information Technologies», Specialty 122 «Computer Sciences», Full-Time and Part-Time Modes of Study] / uklad. I.M. Kozubtsov. Lutsk: LNTU, 2022. 242 s. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734685/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%20%D0%9C%D0%9D%D0%94.pdf. (data zvernennia 2.09.2025). [in Ukrainian].
8. Kushnir, V.A. Metodolohichni osnovy pedahohichnykh doslidzhen [Theoretical and Methodological Foundations of Systemic Analysis of the Pedagogical Process of Higher Education]. Avtoref. dys. ... d.ped.n. : 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity». V.A.Kushnir. Kyiv, 2001. 39 s. [in Ukrainian].
9. Maksymenko S.D., Filonenko M.M. Pedahohika vyshchoi medychnoi osvity: pidruchnyk [Pedagogy of Higher Medical Education: Textbook]. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury». 2014. 288 s. [in Ukrainian].
10. Nychkalo N.H. Tvorchа spadshchyna Vchenoho – narodnyi skarb [The Scholar's Creative Heritage as a National Treasure]. V kn. Semen Ustymovych Honcharenko : biobibliohr. pokazhch. /

NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Kyiv : Nilan-LTD. 2013. S. 10–15. [in Ukrainian].

11. Nichuhovska L. Rozvytok metodolohichnoi kompetentnosti v umovakh universytetskoho seredovyscha [Development of Methodological Competence in the Context of the University Environment]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriia «Pedahohichni nauky»*. 2024. 2. S. 38-43. URL: <https://new.ejournal.cdu.edu.ua/pedagogics/article/view/45>. (data zvernennia 22.08.2025). [in Ukrainian].

12. Rekomendatsii dlia ekspertiv Natsionalnoho ahentstva stosovnoakredytatsii osvितnikh proham tretoho rivnia vyshchoi osvity [Recommendations for Experts of the National Agency Regarding the Accreditation of Educational Programs of the Third Level of Higher Education]. (2020): dodatok do «Metodychnykh rekomendatsii dlia ekspertiv Natsionalnoho ahentstva shchodo zastosuvannia Kryteriiv otsiniuvannia yakosti osvितnoi prohramy». URL: <https://naga.gov.ua/uploads/2020/02/>. (data zvernennia 22.08.2025). [in Ukrainian].

13. Semen Ustymovych Honcharenko : biobibliohr. Pokazhch [Semen Ustymovych Honcharenko: A Biobibliographic Index]. / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho ; [uporiad.: Stelmakh N. A., Aivazova L. M. ; nauk. red. Zalitok L. M. ; bibliohr. red. Ponomarenko L. O.]. K. : Nilan-LTD, 2013. 195 s. (Ser. «Akademiky NAPN Ukrainy» ; vyp. 21). Na poshanu pamiaty Semena Ustymovycha Honcharenka. URL: https://dnpb.gov.ua/wpcontent/uploads/2016/01/index_12_6.pdf. (data zvernennia 22.08.2025). [in Ukrainian].

14. Sukhomlynska O.V. Poniatiino-terminolohichna systema pedahohichnoi nauky yak predmet naukovykh doslidzhen [The Conceptual and Terminological System of Pedagogical Science as a Subject of Scientific Research]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. 2022. No. (8). S. 5–17. [in Ukrainian].

15. Tverezovska, N.T., Sydorenko, V.K.(2023).Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia [Methodology of Pedagogical Research]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 440 s. [in Ukrainian].

16. Terminolohichni slovnyk z kursu «Pedahohika»: Navchalno-metodychnyi posibnyk [Terminological Dictionary for the Course «Pedagogy»: Educational and Methodical Manual] / Uporiadnyky V.I. Starosta, V.O. Shtefutsa, H.M. Shykitka; za red. V.I. Starosty. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla». 2012. 144 s.

17. Ks. Walewander E. Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz [Pedagogical Biography and Its Links]. *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. 2019, Nr 1-2, s. 247-256. [in Polish].

18. Metodologia badań pedagogicznych wybór publikacji za lata 2010-2019 [Pedagogical Research Methodology – Selection of Publications for the Years 2010-2019]: dostępnych w Bibliotece Pedagogicznej im. gen. bryg. prof. Elżbiety Zawackiej w Toruniu. Opracowanie Marzena Jarocka. URL: <https://www.bptorun.edu.pl/art/files/512> (data zvernennia 22.08.2025). [in Polish].

**METHODOLOGICAL CULTURE OF POSTGRADUATE STUDENTS:
THEORY AND PRACTICE**

Anatolii VYKHRUSHCH

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Head at the Ukrainian Language Department of
I.Horbachevsky Ternopil National Medical University,
Ternopil, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4177-4614
e-mail: anatonlwychruszcz@ukr.net

Abstract. In recent years, there has been a sharp increase in attention to methodological issues. This trend is especially noticeable in foreign countries. Meanwhile, a significant number of publications have not yet ensured a transition to a qualitatively higher level. There is a certain inconsistency in approaches to the structure of the course itself, as well as insufficient integration of the two specializations essential for the future professional activities of doctoral students. After all, most of them will combine research and teaching work. The conclusion drawn by the experts of the Club of Rome in December 2017 regarding integral thinking remains relevant. The Unified Entrance Examination Program in the Methodology of Scientific Research, approved on May 19, 2025 (Order No. 740), only emphasizes the urgency of this problem. This document will determine further in-depth study of such topics as philosophy of science, objective knowledge, scientific hypotheses, functions of science, scientific regularities, scientific principles, scientific research, scientific communication, value systems, rules of thinking, classification of methods, dissemination of results, and information culture. Attention to the activities of scientific schools is increasing. The approval of the Procedure for the Preparation of Applicants for Higher Education Degrees of Doctor of Philosophy and Doctor of Science in Higher Education Institutions (Research Institutions) sets new requirements for the level of methodological culture among young researchers. The third (educational and scientific) level of higher education — the attainment of the Doctor of Philosophy degree — requires a high level of scientific and methodological support for the educational process, consideration of the individual characteristics of young scientists, development of creative abilities, readiness for innovative activity, appropriate use of modern information technologies, and compliance with academic integrity standards. Ukrainian researchers need to take more account of the experience of other countries. In the process of doctoral training, the focus should be on defining a system of basic concepts, understanding the fundamentals of lexicography, patterns of personal development, foundations of successful education, modeling, scientific inquiry, basics of comparative studies, and adherence to academic integrity.

Keywords: methodology, methodological culture, creativity, development, personality, artificial intelligence.

*Стаття надійшла до редакції 30.09.2025 р.
Стаття прийнята до друку після рецензування 14.10.2025 р.*